

poglobitev v Ljubljani

miha dešman

uvodnik
teorija
zgodovina
predstavitev
esej
intervju
filozofija
akcija
forum
prevodi

Ljubljana je mesto z izredno dediščino urbanizma in arhitekture, od srednjega veka preko baroka, 19. stoletja, secesije, modernizma do Plečnikove in Ravnikarjeve dobe. Kako nadaljevati gradnjo mesta v 21. stoletju?

Za upravljanje mesta potrebujemo povsem novo paradigmo. Določanje oblike je treba zamenjati z usmerjanjem procesov. To pa polje načrtovanja mesta neusmiljeno prestavlja iz rok arhitekta in urbanista v roke politikov, investorjev, kapitala. Usmerjanje se ruši, državna in upravna prisila odpoveduje in se rahlja.

Mesto je vse, kar imamo, je že pred desetletjem v prelomnem tekstu »What Ever Happened to Urbanism«¹ ugotovil Rem Koolhaas. Situacija *laissez faire* je nevdružna, saj vodi v kaos. Ukvarjanje s sodobnim mestom, tudi v primeru Ljubljane, je izredno kompleksno početje. V posamičnih duelih z njim je vsakdo obsojen na neuspeh. Vedno se izkaže, da so stvari bolj zapletene in predvsem niso črno-bele, kot so videti na prvi pogled. Ravno zato je danes tako težko uravnavati mestni razvoj. Vedno znova je potrebno kritično prevrednotenje lastnih izhodišč. Potrebna je kritična pozicija, ki pa je drugačna od tiste, kakršne smo navajeni v zadnjem času – »nekritične« kritičnosti do vsega in vseh, brez trdne referenčne točke. Gre za kritično razumevanje prostora mesta, ki je v zadnjem času nekako ušlo iz zanimanja širše javnosti, politike, pa tudi stroke, za razmišljanje, ki vedno izhaja iz celote in zna upoštevati čim več plasti te vedno nepopravljivo nepopolne celote, kar je vsako živo mesto in tudi Ljubljana. Prepričan sem, da se moramo arhitekti tudi pri nas, kljub »realnemu« času poznega kapitalizma, ki, kot rečeno, ignorira dolgoročno planiranje, sistematično in stalno ukvarjati z mestom.

Še vedno je resnična tista ostra kritika mesta kot procesa produkcije in alienacije, katere protagonista sta bila pred desetletji Tafuri in Rossi. »Stroka in politika« se mi v tej luči zdita kot dve strani Moebiusovega traka – blizu sta si, sta enaki, a se v realnosti nikoli ne srečata. Kot pravi Slavoj Žižek, med njima zeva »paralaktična zev«. Navidez se prekrivata, v resnici pa nimata nobene skupne točke, se izključujeta. Dimenzija arhitektove želje po obvladovanju in kreiranju tako postaja anahronistična in pogosto tragična, saj nima pravih možnosti za uresničitev.

Edina strokovna pozicija, ki zdrži, je konstruktivna kritična pozicija, ki vedno znova išče svoj široki strokovni in etični temelj. To vlogo imamo neodvisni strokovnjaki in v našem imenu organizacije civilne strokovne družbe. Prepoznati, spodbujati in podpreti moramo vsako iskreno pozitivno prizadevanje za kvaliteten urbanizem in arhitekturo mesta. Politika pa mora v procesih odločanja skrbeti za participacijo ter stalen in odprt dialog s civilno strokovno družbo. Delovati je treba na dolgi rok, transparentno, premišljeno in povezano. Te kulture upoštevanja in dialoga se bo treba še naučiti. Zaenkrat sta pri političnih in upravnih subjektih na državni in mestni ravni preveč prisotna strah in želja, da bi se izognili vsaki potencialni oviri. Zato je najbolj običajna taktika poskus manipuliranja z organizacijami civilne družbe. Upošteva se jih le toliko, kolikor so si sposobne izboriti, to pa ni dovolj, saj je na konceptualni ravni njihova vloga podcenjena in niso sistemsko sponzorirane. Če dodam, da je bila v preteklosti prav civilna sfera velikokrat instrumentalizirana in se le težko emancipira, je še toliko bolj razumljiva njena (pre)šibka in včasih premalo artikurirana pozicija.

Ljubljana je v obdobju zadnjih dveh desetletij razvojno v glavnem stagnirala. Ko pa se je pričela prebujati, se je nenadoma izkazalo, da ne sledi več samodejno dolgoročnemu, celostnemu načrtovanju, ampak razvoj postaja predvsem izkaz moči kapitala. V tej situaciji, ki preti z velikanskimi in nepopravljivimi napakami, je nedvomno tudi velik potencial. Zapletene in zablokirane razmere na področju načrtovanja so prehodna faza družbenega razvoja, ki bo minila in že mineva. Proces dozorevanja družbe in norme Evropske unije nas bodo, upam, peljale k normalni situaciji urejene družbe, v kateri veljajo načela pravnih norm in enakih možnosti. Mesta se morajo naučiti, kot pravi Winny Maas, združevati razvojne tehnike, s katerimi bodo obvladovala množico razpoložljivih informacij, in navsezadnje tudi sedanjo nezdružljivost različnih spoznanj in vrednot. Poskus županstva in mestne uprave, da na opisane izzive odgovorita z organizirano prostorsko politiko, ki se je pričela s predstavitvijo »Vizije 2025« in se nadaljuje s pripravo mestnega načrta, je velik korak v pravo smer. Ljubljana je mesto, ki se prebujata kot Trnuljčica po dolgem spanju. Pričakovanja so velika. Čas bo prinesel odgovor, ali so ta pričakovanja realna, vendar je priložnost za preobrat v mestni prostorski politiki enkratna. Ob tem pa ne smemo spregledati, da se na obzoru prihodnosti vse bolj razločno rišejo tudi nekatere nevarne čeri. Vse bolj je prisotna ideja, da bi s posameznimi »velikimi projekti« pritegnili pozornost domačih in tujih investorjev. Z njihovo začetno razvojno spodbudo naj bi se drugi deli mesta razvili sami po sebi. Žal ta ideja nosi s sabo velika tveganja. Čim večji in močnejši je zasebni investitor, toliko manjši in težje izvedljiv je vpliv javnosti, stroke in celo politike. Naraščajoča »privatizacija« mesta nudi malo možnosti za uravnotežen, pravičen in trajnostni razvoj. Ni dovolj operativnost za vsako ceno, ki favorizira posamezne kratkoročne projekte investitorskega značaja. Mesto potrebuje javne investicije, namenjene izboljšanju javnega standarda in trajnostnemu mestu. Morda so možne in nujne bližnjice, ki pa morajo upoštevati uvid v zgoraj opisano celoto. Nova politika mora združevati, pokazati kreativnost in vizionarstvo, a ne pri kršenju, pač pa pri uveljavljanju pravnih in etičnih norm ter predpisov.

Vprašanje poglobitve železnice in z njim povezana ureditev območja železniške postaje je morda preskusni kamen te nove politike. Gre za projekt, kjer opažamo elemente teze o neenakopravnosti javnega v primerjavi z zasebnim. Mesto in država, ki bi morala igrati glavno vlogo, sta vse bolj izrinjena in njuna vloga postaja obrobna. Zgodba je, kot dokazuje akcija »Vizije II«, stara že vsaj tri četrta stoletja. Vsaka današnja poteza je brezupno ujeta v ta historični kontekst. Poglobitev železnice v Ljubljani je primer prostorsko časovnega načrtovanja, ki je do danes spodletelo že nekajkrat, čeprav je imelo vso strokovno utemeljenost. Ta številka ab-ja je namenjena predvsem zgodovini tega spodletelega projekta in tehtanju možnosti za njegovo morebitno uresničitev, poleg tega pa tudi drugim značilnim, problemom in priložnostim mesta Ljubljana in države Slovenije, povezanim z urejanjem prostora in urbanizmom. V zadnjih nekaj letih je situacija postajala vse bolj eksplozivna. Če smem prerokovati, mislim, da se bo razrešila s turbulentno katarzo – ki pa se še niti ni zares pričela.

¹ Rem Koolhaas, »What Ever Happened to Urbanism?«, 1994, v: S,M,L,XL, OMA (in Bruce Mau), The Monicelli Press, New York, 1995, str. 959-971, prev. v: ab, 1995, št. 125, ponatis v: O urbanizmu. Kaj se dogaja s sodobnim mestom?, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, Krtina, Ljubljana 2007.